

LEZEN IN ZO'N 'OPA-STOEL'

Vrij lezen in een huiskamer op school

We worden nog steeds overspoeld met berichten over de leesprestaties van Nederlandse jongeren. Jongeren kunnen niet goed lezen, doen het te weinig en vinden het niet leuk. Vooral in het vmbo. In onderwijsland wordt er hard gewerkt aan manieren om lezen weer interessant te maken en het leesplezier bij leerlingen te vergroten. Lezen moet een prominente plek krijgen op school, maar *waar* kunnen leerlingen dan het beste lezen?

DIEUWERTJE VAN DER WAL & CLARY RAVESLOOT

Wij mensen zijn gewoontedieren. We ervaren het als prettig wanneer we weten hoe we ons in verschillende omstandigheden moeten gedragen en respecteren zo bepaalde plaatsen. Bij lezen gebeurt net zo iets. Lezen vereist speciaal gedrag. Je kunt pas in een verhaal opgaan als je de juiste houding hebt, als je je volledig kunt concentreren en je boek alle aandacht krijgt. De ervaring leert dat kinderen dat makkelijker doen als er in school ruimtes zijn waar alleen maar gelezen wordt: zogenaamde leeslokalen of leeshoekjes (Chambers, 1991). Op BHS Gorredijk hebben we zo een leeslokaal ingericht.

Laaggeletterdheid in Gorredijk

In het schooljaar 2020–2021 werd op onze middelbare school BHS Gorredijk de werkgroep laaggeletterdheid opgericht. Om leerlingen weer aan het lezen te krijgen, wilden we vooral inzetten op leesplezier en leesmotivatie. Tot die tijd lasen leerlingen bij het vak Nederlands in alle klassen de eerste tien minuten van iedere les uit een boek. Een rustig begin van de les, maar het doel om leeskilometers te maken werd op die manier niet gehaald. Zelfs volwassen, ervaren lezers komen zelf amper in een verhaal in tien minuten. We zagen dat de aarzelende lezers onder de leerlingen al moeite hadden om een bladzijde te lezen in die tien minuten. We wilden daarom in eerste instantie het tijdsbestek verlengen waarin de leer-

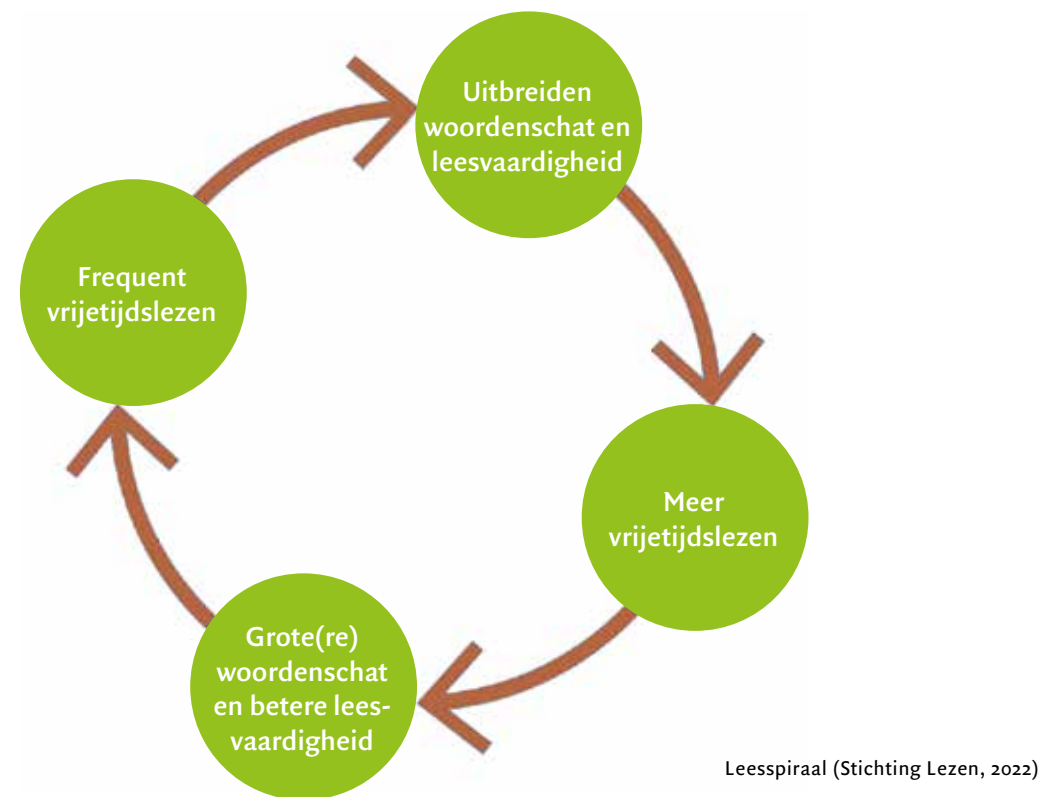

Foto: Dieuwertje van der Wal

ling kon lezen. Daarnaast wilden we ons boekenaanbod vernieuwen, boeken meer zichtbaar maken in de mediatheek, leerlingen helpen en begeleiden in hun boekkeuze, en hebben we gekozen om in leerjaar 1 tot en met 3 met *Blink Nederlands* te werken. Door de kracht van verhalen komen kennis en vaardigheden in samenhang aan bod. Uiteindelijk is ervoor gekozen om een van de drie uren per week in te roosteren om vrij te lezen, onder begeleiding van de docent. Wij zien het als een investering om een lesuur per week hiervoor in te boeken. De andere twee uren geven we les in een gewoon lokaal met de leergang of eigen materiaal.

In overleg met collega's en leerlingen werd al snel duidelijk dat een lesuur lezen op de houten stoeltjes en

aan tafels in een gewoon leslokaal geen prettig vooruitzicht was. Op zoek naar een andere leesomgeving dus. Geïnspireerd door een collega-school zijn we gaan brainstormen over een leeslokaal: een lokaal speciaal ingericht om te kunnen lezen. In die tijd hebben we leerlingen gevraagd naar hun ideale leesomgeving. Leerlingen gaven aan dat, wanneer ze thuis lasen, ze dit het liefst doen op een bank, in een lekkere stoel of in bed. Ze willen een relaxte houding aannemen: hangen, liggen, de knieën optrekken, met de benen op een poef en onder een kleedje liggen. 'Het liefst in zo'n opa-stoel,' zei een tweedeklasser, 'zo eentje waarin je met je benen omhoog kan.' Hier is het idee geboren van ons leeslokaal: een lokaal ingericht als huiskamer.

Het doel van het leeslokaal is dat leerlingen op een meer ontspannen manier tijd krijgen om vrij (in stilte) te lezen. De ervaring met lezen die dit met zich meebrengt zal hopelijk zorgen voor een positieve impuls in de leesspiraal (zie figuur). Leesgedrag en leesvaardigheid hangen positief met elkaar samen. Volgens studies zien mensen die vaak boeken lezen hun leesvaardigheid stijgen. Als gevolg daarvan worden ze zelfverzekerder over hun leescompetentie, waardoor ze weer vaker gaan lezen in hun vrije tijd. Zo nemen hun tekstbegrip en woordenschat weer toe, waarna het leesgedrag weer intensifieert (Stichting Lezen, 2022).

De ideale leesomgeving

Wij hebben het geluk dat onze school beschikt over een goed gevulde mediatheek. Daar stonden al veel boeken en jaarlijks worden er veel recent uitgebrachte young-adultboeken aan toegevoegd. Ook de vakgroep Engels is aangehaakt om alle populaire #booktok-boeken in de mediatheek aan te bieden. De mediatheek is dé plek om boeken te zoeken, heen en weer te lopen, over boeken te praten en boeken te ontdekken. Het echte lezen moet in een andere ruimte gebeuren. Voor leerlingen is onze mediatheek een soort supermarkt. Ze schaffen hier (tijdelijk) hun boek aan en overleggen misschien over welk boek het moet worden, maar ze moeten die boeken er-

gens anders lezen – net zoals we eten kopen in een supermarkt, maar thuis gaan koken en eten. Eten nuttigen doe je ook niet waar je je eten koopt (Chambers, 1991).

Regels voor het gebruik van een leeslokaal zijn heel eenvoudig: er mag alleen maar gelezen worden en het is ten strengste verboden anderen bij dat lezen te storen. Naast dat het leeslokaal een fijne leesomgeving voor kinderen biedt, geeft het leeslokaal ook aan hoeveel waarde wij als school aan lezen hechten. Chambers (1991) zegt ook:

(...) want alleen als je erin gelooft, zul je er ruimtes voor vrijmaken. (...) zonder dat iemand dat hoeft te zeggen, dat lezen in dat lokaal en in die school en bij deze groep mensen als een uiterst belangrijke bezigheid wordt gezien. (p. 35)

In de zomer van 2022 is een tot dan toe leegstaand lokaal omgetoverd tot een huiskamer. De werkgroep werkte in opdracht van het managementteam en kreeg ook een ruim budget om het leeslokaal in te richten. Samen met de conciërges, collega's van het ondersteuningsteam en vakgroepleden hebben we de handen uit de mouwen gestoken om het lokaal vorm te geven. Een likje verf, nieuwe en tweedehands meubels en de zitzakken die we al hadden, maakten al snel dat het lokaal op een huiska-

Regels voor het gebruik van een leeslokaal zijn heel eenvoudig: er mag alleen maar gelezen worden en het is ten strengste verboden anderen bij dat lezen te storen

mer begon te lijken. Het leeslokaal is dusdanig ingericht dat zo'n dertig leerlingen allemaal een plek zouden kunnen hebben om te zitten/liggen. Alles draagt bij aan het huiskamergevoel: lekkere banken, stoelen, eettafels met stoelen, zitzakken, kleedjes, kussens, vloerkleden, kasten, tijdschrifthouders, planten en gezellige lampjes. En natuurlijk is er veel leesvoer aanwezig: boeken (fictie en non-fictie), graphic novels, strips en tijdschriften. Die liggen er vooral voor de sier en voor het geval dat een leerling eigen leesmateriaal is vergeten mee te nemen. Mocht een leerling uit een van deze boeken of tijdschriften lezen, dan legt de leerling die aan het eind van de les weer terug op z'n plek.

Het grootste gedeelte van de leesuren brengen we lezend door, uit eigen boek of tijdschrift, of klassikaal aan de hand van boekfragmenten, en we bespreken wat we gelezen hebben. Ook maken we gebruik van het leeslokaal wanneer we films willen kijken of filmfragmenten willen bespreken. Wanneer we lezen, lezen leerlingen in principe uit hun geleende boek bij de mediatheek (of meegebracht van thuis). Leerlingen met dyslexie kunnen ook lezen via hun Chromebook op de website <www.passendlezen.nl>. Daar kunnen ze lezen en luisteren tegelijkertijd. Het lokaal is aangekleed met 'Instagramposters' met collega's (van alle vakken en ook ondersteunend personeel) met hun favoriete boek, om

leerlingen te inspireren in hun boekkeuze. Ook hebben leerlingen posters gemaakt om het leeslokaal verder aan te kleden en meer van hen te maken. Dit maakt het leeslokaal gezellig, vermindert inijk (en hinder) vanaf de gang en een mooie bijkomstigheid is dat leerlingen toch iets kunnen lezen als de aandacht even niet meer bij het boek is.

In de praktijk

De leerlingen staan bij aanvang van de les in het leeslokaal te dringen voor een mooi plekje. Per klas verschild dat favoriete plekje: of de zitzakken, de hangstoel of juist samen op de bank. Niet alle leerlingen lukt het om een plek te kiezen waar ze geconcentreerd in een boek komen, dus daar moeten wij als docent soms bij helpen. De enige regel in het lokaal is dat je anderen niet stoort bij het lezen. We verlangen dus stilte.

Een lesuur lezen is voor sommige leerlingen veel gevraagd qua concentratie. Het juiste boek kan enorm helpen voor meer motivatie en concentratie. Dat betekent dat wij als docenten tips moeten geven en het ruime aanbod dat we hebben, moeten afbakenen. Je wilt aansluiten bij persoonlijke interesses van leerlingen, daar vind je hopelijk een ingang voor het juiste boek. Aan het begin van het schooljaar heb ik de leerlingen een leesprofiel laten invullen, waardoor ik drie boekentips kan geven waarvan ik denk dat de boeken passen bij de betreffende leerlingen. Zo hoop ik het ruime aanbod in onze mediatheek iets af te kaderen en leerlingen te ondersteunen in de zoektocht naar het goede boek. Het idee van de 'helpende volwassene' van Chambers (1991) is hier een van de pijlers waar we ons op baseren.

Naast onze eigen interventies en ideeën hebben we ook een fijne samenwerking met de leesconsulenten van de Bibliotheek Zuidoost Friesland. Zij leveren bijvoor-

lijk: je moet stil zijn, lezen en de docent moet ook lezen. We zien in de cijfers van de mediatheek terug dat er vorig schooljaar meer boeken werden uitgeleend in vergelijking met drie jaar geleden, toen we nog geen leeslokaal hadden. We hebben het dan over een groei van 120 procent in cijfers, terwijl we in die jaren van 500 naar ongeveer 400 leerlingen zijn gegaan. Dat betekent dat er dus flink meer boeken worden uitgeleend. We hopen ook dat de meeste van die boeken daadwerkelijk worden gelezen, maar dat mag je nog niet direct concluderen uit deze cijfers. Mediathecaris Baukje Visser geeft aan dat de vraag naar 'het dunste boek uit de mediatheek' verdwijnt. Leerlingen vragen nu naar boeken binnen bepaalde thema's als ze in de mediatheek een passend boek zoeken. De directeur van de school, Jantine Smit, onderschrijft het succes van het leeslokaal. Ze hoopt dat leerlingen via dit opstapje zelf meer gaan lezen en zo een bredere kijk op de wereld ontwikkelen. 'Naast dat het goed is voor het

We zien in de cijfers van de mediatheek terug dat er vorig schooljaar meer boeken werden uitgeleend in vergelijking met drie jaar geleden, toen we nog geen leeslokaal hadden

beeld themacollecties aan, zorgen voor schrijvers op school, houden leesgesprekken met aarzelende lezers en zijn beschikbaar om ons doorleestips te geven wanneer leerlingen verder willen lezen na een succesvolle boekmatch. Ook hebben we met hen bedacht het bestaan van het leeslokaal te vieren met een leesmarathon in 2022 en een leesfestival in 2023.

Onder de leerlingen is in juni 2023 een enquête gehouden om te kijken wat zij van het leeslokaal vonden. Die leerlingen hadden bijna een heel schooljaar eenmaal per week in het leeslokaal gelezen. Ruim 86 procent van de respondenten geeft aan beter in het leeslokaal te kunnen lezen dan in een gewoon klaslokaal. Op een vijfpuntschaal vindt ruim 61 procent het (super)leuk om naar het leeslokaal te gaan en geeft de helft van de leerlingen aan er ook fijn te kunnen lezen. Bijna een derde van de leerlingen is op dit gebied neutraal. Aan de reacties van de leerlingen te zien zijn de regels voor het leeslokaal duidel-

leesvermogen, leert het je immers zoveel over de wereld, over taal en het ontwikkelt je denkvermogen.'

De komende jaren staat er voor onze school vernieuwbouw op de planning. Het leeslokaal blijft onderdeel van onze school. Met het nieuwe leeslokaal zetten we de trend van meer lezen voort. Onze droom is dat collega's van andere vakken ook aanhaken, met de leerlingen gaan lezen en hun favoriete boeken gaan promoten. Ook hopen we een begin te maken met een contextrijke leesomgeving en bewust vakoverstijgend lezen. Wanneer we de nieuwsgierigheid van leerlingen aan kunnen boren, volgt hopelijk het verlangen om dieper in een tekst of boek te duiken. ■

LITERATUUR

Chambers, A. (1991). *De leesomgeving*. Lemniscaat.
Stichting Lezen. (2022, 21 december). *Lezen in vrije tijd stimuleert leesvaardigheid – en vice versa*. <https://www.lezen.nl/onderzoek/lezen-in-vrije-tijd-stimuleert-leesvaardigheid-en-vice-versa/>

AI-geletterdheid

Kan AI binnenkort het menselijk brein overtreffen? Als je het medewerkers van OpenAI, Google DeepMind en andere grote techbedrijven vraagt, is het onvermijdelijk. Een nieuwe publicatie van onderzoekers van de Radboud Universiteit legt uit waarom die beweringen overdreven zijn en waarschijnlijk nooit werkelijkheid worden. Hun bevindingen werden gepubliceerd in *Computational Brain & Behavior* (zie <vllt.nl/aitoekomst>).

Het creëren van kunstmatige algemene intelligentie (AGI) met cognitie op menselijk niveau is 'onmogelijk', legt Iris van Rooij uit, hoofdauteur van het artikel en hoogleraar Computational Cognitive Science. 'Sommigen beweren dat AGI in principe mogelijk is, dat het slechts een kwestie van tijd is voordat we computers hebben die kunnen denken zoals mensen denken. Maar het principe alleen is niet genoeg om het ook echt haalbaar te maken. Ons artikel legt uit waarom het najagen van dit doel een kansloze onderneming is, en een verspilling van grondstoffen en energiebronnen.'

Volgens de onderzoekers brengt de huidige hype rond AI het risico met zich mee dat er een misverstand ontstaat over waartoe zowel mensen als AI-systemen in staat zijn. Weinig mensen realiseren zich dat cognitiewetenschap cruciaal is voor het begrijpen van claims over AI-capaciteiten. 'We overschatten vaak wat computers kunnen, terwijl we enorm onderschatten waartoe menselijke cognitie in staat is', zegt van Rooij. 'Het is belangrijk dat we mensen helpen om kritische AI-geletterdheid te ontwikkelen, zodat ze de tools hebben om te beoordelen hoe haalbaar de claims van grote techbedrijven zijn. Als er een bedrijf opduikt dat beweert een machine te hebben die, als je op een knop drukt, wereldvrede creëert, dan zou je die ook wantrouwen. Dus waarom geloven we zo snel de beloften van grote techbedrijven die gedreven worden door winst? Wij willen helpen om een beter begrip van AI-systemen op te bouwen, zodat iedereen de beloften van de techindustrie met een kritisch oog kan bekijken.' RU

Kritisch kijken

Als tieners risicogedrag zoals drinken, roken of drugsgebruik zien in films of series, vinden ze het soms moeilijk te doorzien of het realistisch is of niet. Ze herkennen de stereotypes, maar kunnen dit niet altijd kritisch interpreteren. Dat blijkt uit onderzoek van Anne Sadza van de Radboud Universiteit (zie ook <vllt.nl/mediawijs>). 'Door met tieners te praten over het risicogedrag dat ze zien, kun je helpen een kritisch proces op gang te brengen', aldus Sadza.

Voor haar onderzoek interviewde de communicatiewetenschapper tieners tussen de 14 en 17 jaar over films en series die ze keken en hoe ze het gedrag van hoofdpersonen beoordeelden. 'Wat we zagen, is dat deze tieners over het algemeen risicogedrag herkennen en ook vaak kunnen zien wat de rol van risicogedrag in het verhaal is. Ze weten bijvoorbeeld heel goed dat iemand rookt om diegene stoer over te laten komen. Stereotypes worden goed doorzien. Maar dat wil niet zeggen dat ze daar vervolgens heel kritisch op reflecteren', vertelt Sadza.

De mate van kritische reflectie hangt voor een deel af van hoeveel kennis ze van risicogedrag hebben: zien ze het bijvoorbeeld in hun eigen omgeving terug? Als dat niet zo is, dan vallen ze snel terug op andere media-uitingen die ze hebben gezien. Als ze geen ervaring hebben met (iemand's) drugsgebruik, vervallen ze in stereotypen. Sadza: 'Ze zien dan iemand die aan de drugs is en alles is kwijtgeraakt en dan zeggen ze dat dit heel realistisch is, omdat dit het beeld is dat ze vaker zien in media.'

Met dit inzicht kunnen we leren hoe we tieners kunnen aanzetten tot kritische reflectie op wat ze zien. De communicatiewetenschapper: 'Bij jongere kinderen is het mediagebruik nog goed te reguleren, maar bij tieners is dat lastiger. Het is bij hen belangrijker dat ze zelf tools hebben om kritisch en bewust om te gaan met beelden waarin risicogedrag voorkomt. Door met jongeren te praten over wat ze zien, breng je veel meer een kritisch interpretatieproces op gang. Soms denken ouders dat tieners alles al weten over media, maar in dit geval is het verstandig toch het gesprek aan te gaan.' RU